

УДК 346.6:336.63

Черняк Р.В.

ревізор відділу аудиту ТОВ «ПрайсвотерхаусКуперс Ешуренс»

Тимошенко І.П.

к.е.н., доцент, доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу

ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕДУРИ БАНКРУТСТВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

Проблема неплатоспроможності фізичних осіб, що була характерною для України протягом усього періоду незалежності, загострилася внаслідок пандемії COVID-19 у 2020 році. Регулярні карантинні обмеження, закриття бізнесу, скорочення кількості робочих місць – усе це спричинило ріст рівня заборгованості громадян. Так, за даними Єдиного реєстру боржників у його списках перебували понад 2 мільйони українців станом на кінець 2020 року. При цьому їх кількість зросла на 18%, або на 300 тисяч осіб, які не змогли виконати свої боргові зобов'язання, порівняно із попереднім роком [1]. Це актуалізувало тему проведення процедури банкрутства для фізичних осіб.

Слід зазначити, що перші зрушення за цим напрямком відбулися, коли у жовтні 2019 р. набув чинності Кодекс з процедур банкрутства (далі – Кодекс), яким було закріплено поняття неплатоспроможності як неспроможності боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через застосування процедур, передбачених цим Кодексом. При цьому банкрутом боржника може бути визнано не лише як юридичну, а й фізичну особу, у т.ч. фізичну особу-підприємця [2].

Відповідно до ст. 115 Кодексу провадження у справі про неплатоспроможність боржника - фізичної особи може бути відкрито лише за заявою боржника і лише за наявності наступних умов:

1) розмір прострочених зобов'язань боржника перед кредитором (кредиторами) становить не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати;

2) боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше 50 відсотків місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців;

3) ухвалено постанову у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, на яке може бути звернено стягнення;

4) існують інші обставини, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі (загроза неплатоспроможності). На нашу думку, формулювання «інші обставини/найближчим часом» дуже розмиті, тим самим Кодекс уможливорює розширення потенційного кола обставин, при яких боржник має право ініціювати процедуру банкрутства, тим самим створюючи передумови для зловживань з їх боку.

Алгоритм погодження процедури банкрутства фізичною особою та ФОПом передбачає наступні кроки:

Крок 1. Фізична особа самостійно подає заяву про банкрутство до господарського суду за місцем проживання разом із необхідним пакетом документів.

Крок 2. Суд призначає арбітражного керуючого випадковим автоматичним відбором. У боржника є 120 днів, впродовж яких діє мораторій на виплату боргів. Мораторій не поширюється на зобов'язання виплачувати аліменти. Суд може обмежити фізичну особу щодо розпорядження своїм майном. Наприклад, передати його на зберігання, заборонити вчиняти окремі правочини, накласти арешт на майно.

Крок 2. Кредитори за 30 днів мають подати всі свої вимоги до боржника. Якщо не встигли – вони втрачають вирішальний голос на зборах кредиторів і отримують право лише дорадчого голосу. Суд розглядає вимоги кредиторів протягом 60 днів з моменту відкриття справи.

Крок 3. Упродовж відведених боржнику 120 днів (коли діє мораторій на виплату боргів) він разом із арбітражним керуючим зобов'язаний розробити план реструктуризації, узгодити його з кредиторами та подати до суду. Цей

план визначає, які кошти залишаються в боржника та його родини, а скільки йде на погашення боргів. План також містить умови прощення, списання та розстрочки боргів. Наприклад, податковий борг, старший за три роки, списується. А заборгованість з виплати аліментів, ЄСВ та відшкодування шкоди життю та здоров'ю третіх осіб реструктуризації не підлягає. План розстрочки затверджується на 5 років, якщо ж реструктурується кредит на житло - на 10 років. На певних умовах строк може бути продовжено. З цього моменту участь арбітражного керуючого у справі припиняється, а кредитори самостійно контролюють виконання плану.

Крок 4. Якщо план реструктуризації не виконується або кредитори не погодили його, або він не затверджений судом – фізична особа стає банкрутом. Суд починає процедуру погашення - продажу майна та виплату боргів. Після цього суд звільняє фізичну особу від боргів. Але деяке майно не може бути продане - квартира до 60 кв. м (або житлова площа з розрахунку 13,65 кв. м на кожного члена сім'ї) або будинок не більше 120 кв. м, що не є під іпотекою [3].

Слід розуміти, що процедура банкрутства для фізичної особи має для неї як позитивні, так і негативні сторони (див. табл. 1):

Таблиця 1 – Позитивні та негативні сторони процедури банкрутства для фізичної особи

Позитивні сторони	Негативні сторони
1. Можливості списати значну частину боргів в рамках закону. 2. Звернення до суду гарантує «автоматичне» введення мораторію на задоволення вимог кредиторів, штрафні санкції не застосовуються. 3. Заборгованість буде погашена або списана повністю, незважаючи на суму боргу. 4. Навіть у найгіршому випадку з боржника не можуть стягнути більше майна, ніж він має. 5. Фізична особа не передає борги «у спадок»	1. Необхідність подання достовірної та повної інформації про майновий стан боржника. Якщо ж боржник подав недостовірну інформацію і вирішив приховати певне майно від кредиторів, арбітражний керуючий зобов'язаний, а кредитори мають право оскаржити угоди. У цьому разі суд також закриє справу або майно можуть продати для погашення боргів. 2. Заборона укладати певні угоди (наприклад, купувати дорогі активи); арешт майна чи обмеження користування ним; заборона виїзду за кордон тощо (хоча суд застосовує такі заходи, якщо є об'єктивні ризики втрати майна боржника або ухилення ним від сплати боргів). 3. Дія тимчасових обмежень щодо боржника, зокрема, протягом п'яти років після визнання фізичної особи банкрутом вона зобов'язана перед укладенням будь-яких договорів позики, кредитних угод, договорів поруки чи застави письмово повідомляти про визнаний судом факт своєї неплатоспроможності. При цьому фізична особа не може вважатися такою, що має бездоганну ділову репутацію, протягом трьох років після визнання банкрутом (це, більшою мірою, стосується фізичних осіб-підприємців). 4. Протягом 5-ти років така людина не може повторно ініціювати

та отримує шанс продовжити нормальне життя, оскільки за 5 (10) років з колишнього боржника та його майна знімають усі обмеження, а усі накладені раніше арешти скасовуються.	відкриття провадження у справі про неплатоспроможність щодо себе. 5. Після затвердження господарським судом плану реструктуризації боржник втрачає право бути поручителем за будь-якими зобов'язаннями інших осіб, укласти договори довічного утримання, переведення боргу, позики, договори щодо відчуження або обтяження рухомого та нерухомого майна, вартість якого перевищує 10 розмірів мінімальної заробітної плати. Також боржника зобов'язують протягом дії плану реструктуризації інформувати кредиторів про істотні зміни свого майнового стану, отримані позики та кредити, придбані у кредит товари. 3. Додатково (більше стосується ФОПів) суд може заборонити боржникам укласти певні угоди – наприклад, купувати дорогі активи. А ще – накласти арешт на майно чи обмеження користування ним, заборонити фігурантові виїжджати за кордон. Але суд застосовує такі заходи, лише якщо є об'єктивні ризики втрати майна боржника чи його ухилення від виконання плану реструктуризації заборгованості. 4. Високі витрати на ініціацію та проведення процедури банкрутства, які несе боржник. 5. Згідно зі ст. 116 Кодексу у заяві про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність зазначаються, окрім інших документів, ще й декларація про майновий стан боржника та членів його сім'ї, при чому до членів сім'ї належить досить широке коло осіб, серед яких і діти боржника. Практика показує, що не завжди кровно споріднені люди підтримують тісні відносини, а тому збір та подання інформації про майновий стан всіх членів сім'ї може уповільнити процес подання заяви боржником.
---	--

Джерело: розроблено авторами самостійно

Очевидно, що кількість труднощів, яку супроводжують процедуру банкрутства та значною мірою ускладнюють її, більша за кількість переваг. Особливі труднощі викликає саме вартість цієї процедури. У 2021 році місяць роботи арбітражного керуючого в межах справи про банкрутство фізичних осіб коштує 11 350 грн (п'ять прожиткових мінімумів). Тобто для відкриття судом провадження необхідно сплатити 34 050 грн [4]. Не слід забувати і про додаткові витрати, зокрема:

- вартість нотаріальних послуг та реєстраційних дій (залежно від регіону реєстрації ціна таких послуг може коливатися від 2 до 4 тис. грн за угоду;
- вартість консультаційних послуг юристів та адвокатів, яка потрібна буде боржникові на стадії підготовки звернення до суду (орієнтовно від 1 до 10 тис. грн залежно від регіону, кількості активів і боргових зобов'язань).
- ПДФО (податок на доході фізосіб) на суму боргів, які будуть прощені кредиторами виключно в процедурі реструктуризації.

При цьому слід врахувати, що ситуація значно ускладниться, якщо до процедури банкрутства будуть залучені кілька членів однієї родини, в такому разі зростуть і витрати на її реалізацію. Тому попри всю користь процедури банкрутства за півтора року її пройшли лише 38 фізичних осіб, з яких 35 – у 2020 році. Ще двоє осіб звільнилися від боргів у зв'язку з виконанням ними плану реструктуризації [4].

Очевидно, що за таких умов досягти бажаного ефекти від започаткування в Україні законодавчо регульованої процедури банкрутства є неможливим. Ситуацію можна покращити, якщо внести зміни до самого Кодексу, скасувавши чи змінити норму про необхідність одночасної та негайної оплати послуг арбітражних керуючих. Мова йде як про зниження вартості таких послуг, так і надання боржникам можливості їх поступової оплати.

Список використаних джерел:

1. За рік кількість людей з боргами в Україні зросла на 300 тисяч. Opendatabot: веб-сайт. URL: https://opendatabot.ua/blog/502-debtors-2020?fbclid=IwAR3hkUMZmr7vAQ-ErEzDk6OfxLB6cvL-_giwtFndKO21C_uILMxObtsOJb0 (дата звернення: 23.06.2021)
2. Кодекс України з процедур банкрутства: Кодекс України від 18.10.2018 № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 23.06.2021)
3. Як почати нове життя. Інструкція з банкрутства фізосіб та ФОПів: процедура, документи, кейс. *The Page*: веб-сайт. URL: <https://thepage.ua/ua/exclusive/bankrutstvo-fizichnih-osib-2020-roku-v-ukrayini-povna-instrukciya> (дата звернення: 23.06.2021)
4. Тяжкий шлях до боргової свободи: як (не) працює банкрутство і чому фізособи можуть про це лише мріяти. Економічна правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/02/17/671101/> (дата звернення: 23.06.2021)